

Arts

La modernitat creativa del llenguatge musical de Xavier Montsalvatge

---

Joaquim Rabaseda

Xavier Montsalvatge i Bassols
(Girona, 1912-Barcelona, 2002).

El segle XX començà a Catalunya amb el convenciment que la modernitat musical era Wagner, i la tradició més evolucionada, la germànica. Aquest allargament romàntic en el nou segle no fou un fet particular del nostre país sinó un fenomen generalitzat a Europa. Després de la primera guerra mundial hi hagué un canvi estètic radical que va comportar la valoració d'altres tradicions i una actitud general antiwagneriana. Cal emmarcar la producció musical de Xavier Montsalvatge en aquesta segona actitud dels músics del segle XX, malgrat que va tenir per professors Enric Morera i Jaume Pahissa, dos representants aferissats del germanisme romàntic tardà que van intentar convertir-lo en un moviment d'avantguarda.

Els referents modèlics de Montsalvatge no eren els dels seus mestres, Morera i Pahissa. Com Mompou, tenia els ulls girats cap a les innovacions estructurals de Stravinsky

Esperit de concisió

Els referents modèlics de Montsalvatge no eren els dels seus mestres. Com Mompou, tenia els ulls girats cap a París, les innovacions estructurals i la finor de llenguatge dels membres de Le Groupe des Six i d'Igor Stravinsky. Per això la seva música té un cert aspecte aforístic que esquivava el desenvolupament amb la brevetat i la sobrietat, al mateix temps que menysté les grans formes compositives i l'autonomia abstracta del que solem anomenar música pura. La temàtica de les seves òperes i dels textos poètics als quals posà música, així com la dels títols literaris de la majoria de les seves composicions, refermen aquest esperit de concisió i d'intranscendentalisme refinat de la música de Montsalvatge.

Com Igor Stravinsky o Darius Milhaud, un del *groupe*, el músic nascut a Girona va experimentar la politonalitat en les seves obres. La politonalitat representa el treball simultani de dues organitzacions tonals diverses, i propicia un context innovador de dissonància i de contrast, sense renunciar a sistemes d'organització melòdica i harmònica tradicionals, com la tonalitat o la modalitat. Aquest interès per posar en joc mols sons heterogenis és un recurs de la tècnica compositiva que ha esdevingut un tret característic de les seves obres. Ell ens en donà un exemple magnífic per explicar-ho fora del context musical: la convivència d'idiomes diferents en el llibret de l'òpera *Babel 46*, per potenciar la disparitat i les singularitats fòniques de cadascun. Per si ens costa imaginar el contrast entre una melodia en fa major i un acompanyament harmònic en si menor, ens hi apropa un diàleg en què un interlocutor parla en castellà i l'altre en italià.

Una abstracció i una reflexió

Montsalvatge va fer una abstracció i una reflexió personal profunda de les innovacions experimentals del llenguatge musical, com el principi serial o l'aleatori de les avantguardes internacionals de la segona meitat de segle. El compositor agafà una funció intermediària, el paper de mediador entre les novetats tècniques i l'oient; intentava comunicar a aquest la felicitat de les troballes de manera sensible i al mateix temps intel·lectual. Per a ell la música era expressió i la funció de l'obra d'art era comunicativa, en un moment històric en què les principals discussions estètiques i analítiques versaven sobre la capacitat semàntica i comunicativa de la música. La feina de crític musical va ser determinant per despertar-li en la pràctica creativa aquesta sensibilitat excepcional per a la recepció de la música i la necessitat d'establir una relació entre el món sonor propi, l'intendent i l'oient.

Possiblement l'adjectiu més utilitzat per qualificar de manera general la música del segle XX sigui el de dissonant, perquè per a molts és la peculiaritat que connecta personalitats tan diferents com Arnold Schönberg i Béla Bartók, sobretot quan els comparem amb els autors del barroc, el classicisme o el romanticisme. No podem entrar aquí en la complexitat històrica i teòrica de la dissonància, però, efectivament, des dels primers anys de la centúria aquesta va emancipar-se progressivament en la pràctica i en l'especulació musical. Aquest atribut de novetat que posseïa va atraure ben aviat Montsalvatge, que va usar-la tenaçment per enriquir el color harmònic sense ocultar mai les referències a la funcionalitat tonal clàssica. Les seves composicions tenen un marcat caràcter neoclàssic que apareix emmascarat, alhora que intensificat, per la dissonància.

Un camí personal i inèdit

El seu interès va ser trobar un camí personal i inèdit del qual controlés la intenció expressiva sense caure en formulismes estèrils ni limitacions superficials. En el panorama espanyol posterior a la guerra civil hi hagué dues tendències estètiques i estilístiques predominants: l'academicisme i el casticisme. La música oficial del règim de Franco, que ignorava la nova música i temia les innovacions, va preferir refugiar-se en aquestes dues vessants neonacionalistes que trobem representades amb dignitat en el *Concierto de Aranjuez* de Joaquín Rodrigo (1939). Montsalvatge va optar, en un primer moment, per un procés d'abstracció a partir de la música de les Antilles. Fou una actitud d'avantguarda, una sortida fresca de l'ambient repressiu en què vivia, que va saber realitzar amb destresa. Dosificava els extrems de la temàtica antillana en un llenguatge modern i aconseguia descontextualitzar-la per donar-li una lectura diferent, amb una ironia inèdita en la música espanyola de la postguerra.

L'antillanisme de la música de Montsalvatge, referent constant, li permeté fer una el·lipse per evitar el nacionalisme dins els seus propis paràmetres i arribar a equiparar la validesa nacional de la sardana amb la de l'havanera. Fou una manera elegantment pràctica d'eliminar des de dins un sistema estètic que ofegava la creativitat, però també la primera mostra d'una autoexigència en la renovació constant del llenguatge musical, per no caure en procediments estilístics despreocupats. Va saber sobresortir creativament dins l'ambient advers d'uns condicionants històrics que van abolir l'esperit d'altres artistes. Amb poques paraules, la seva música és un model de modernitat i creativitat en un segle difícil.